

IRODALOM.

Acsay Ferencz: A nemzeti elem az Árpádok művelődésében és iskolázásában. Pápa, 1910. 200 oldal. Ára 5 korona.

A könyv, mint az Előszóból értesülünk, akadémiai pályamunkának készült s csak szerző mostoha körülményei okozták, hogy lemaradt a nemes versenyről, melyből Békefi Remig került ki győztesen. Két részre oszlik; az első a vezérek korabeli művelődést tárgyalja, a másik a kereszténység kulturális institucióit, a plébánosi, kolostori, káptalani, városi, udvari iskolákat és a zsidók iskolázását ismerteti. Figyelemmel átolvasván, arról győződünk meg, hogy szerző igen tevékeny volt; a kérdés bibliográfiáját szorgalmasan tanulmányozta, felhasznált jóformán mindent, amit a kiadott oklevéltárakban, elsősorban nyomtatott könyvekben talált; hogy a tények megítélésében eléggé tárgyilagos; hogy amit a sok ügyel-bajjal sikerült összehordania, abban igen sok az értékes. Készséggel elismerjük és kiemeljük ezeket, mint a könyv kétségtelen előnyeit. De vannak észrevételeink is.

A cím szerintünk nem felel meg a tartalomnak. Helyesebb lett volna egyszerűen «Árpádkori művelődésünk»-et írni. Ama bizonyos nemzeti elemre édes-kevés pozitív adatunk van, mindenesetre kevesebb, semhogy 200 oldalt meg lehetne tölteni. Érezte ezt a szerző is s kénytelen volt megelégedni azzal, hogy csak megtűzdelte eme nemzeti elemre vonatkozó mondatokkal alapjában a művelődést tárgyzó előadását. Szerző levéltári kutatást nem végzett, adatait túlnyomólag másodkézből veszi, anélkül, hogy megválogatná segédmunkáit. Nála Vass József, Kerékgyártó Árpád, Szalay László, Horváth Mihály, Horvát István, Lubrich, Bodnár Zs., Békefi és Varjú János egyenlő rangú «források.» Kétségtelen, Szalay, Horváth stb. munkái ma is értékesek, de mutatis mutandis. Ezelőtt 50–60 évvel nyilvánított véleményeket ma meg kell rostálnunk. Igaz, szerző is meg-megpróbálja ezt, de ez nem az, amit mi kívánunk. Ő a legtöbbször rendületlenül leközli a nevezettek és még sok más véleményét, oly mértékben, hogy az egész könyv valósággal hemzseg a sok vonal feletti szószzerinti idézéstől, az első rész meg $\frac{2}{3}$ s részében merőben ilyen citátumokból áll. Az ilyen eljárás céltévesztett. Szakember úgysis ismeri ezeket a véleményeket, a laikus meg nem tud eligazodni bennök, főképen ha olyan esettel találkozik, mint pl. a 40. lapon:

«Marczali azt állítja . . . Új bekezdés: M. e véleménye nem lehet helyes, meg is cáfolja egy más helyen ő maga . . . és leközi M. öncáfolatát 13 nyomtatott sorban. Különben is az olvasó elsősorban a szerző véleményére kíváncsi. Ez a másodkézből való merítés az oka, hogy az egyes fejezetek értéke attól függ, minő auktorok álltak szerző rendelkezésére. Eszerint aránylag sikerültebb a plébánosi, kolostori iskolákról, leány- és zsidóiskolázásról szóló fejezetek, mert itt Békefi igazi forrásmunkáiból, a kolostori iskolázásnál meg rajta kívül a tudós bencés történetírók, Erdélyi, Sörös munkáiból meríthetett. A városi iskolákról szóló fejezet kezdő soraiban olvasuk: « . . . nem mintha érdemlegeset tudnánk mondani (t. i. a városi iskolákról) . . . » és mégis képes 58 oldalt tele nyomtatni, holott Békefinél is, aki pedig ezzel a kérdéssel szakszerűen foglalkozott, csak 18 oldalra telik. Érthető volna ez, ha szerző Békefi kutatásait tovább vinné, kiegészítené. De ezt a legjobb akarat mellett sem mondhatjuk. Szerző 20 oldalon beszél a városok keletkezéséről Európában és Magyarországon, s csak a 21. oldalon tér át a városi iskolára. Szerző lépten-nyomon elkalandozik a későbbi századokba. Már pedig Mátyás nyugoti politikájának, vagy Zápolya (sic), Európa első oligarchájának (sic), az Anjouk, Luxemburgi Zsigmond, a Hunyadi-fiak, az első Habsburgok neveltetésének igazán semmi köze az Árpádkori nemzeti elemhez. Békefinél ezek helyén vannak, az ő könyve 1540-ig terjed. A miatt meg ne piruljon szerző, hogy mit kívántak a zsinatok a XV., XVI. században egy felszentelendő paptól. Olvassa csak el Békefinék a káptalani iskolákat tárgyaló könyvét, (313. l.) megkapja a felvilágosítást. Úgy látszik, nem olvasta végig ezt a munkát, bár idézi. Sajátságosan hangzik: «A keleti egyház kultúrája, szellemi élete a császári udvar bilincsei közt nyögött, kiható, bekapcsoló ereje nem volt» (57. l.) vagy: « . . . pápák nélkül elterjedt volna a kereszténység, de szerzetesek nélkül aligha» (79. l.). Előadásán bizonyos nyugtalanság észlelhető; az a folytonos vitatkozni akarás, de nem komoly, tudományos formában, hanem csak rövid, közbevetett, eléggé meg nem okolt nyilatkozatokban, fárasztó az olvasóra. Ismétlésekbe esik. Nyelve sem mindig kifogástalan, pl. «Bizonyos, hogy a műveltség valami magasabb fokra kellett legyen, hogy álljon.» (42. l.) De nem folytatjuk.

Ha szerző kevesebbet markol, ha szerényebb feladatot tűz maga elé, t. i. azt, hogy a már felkutatott és sok helyen található értékes anyagot egy könyvben foglalja össze és adja a közönség kezébe, — szándékát csak dicsérhetnők s könyvéről csupán elismeréssel szólnánk.

Dr. Tóth-Szabó Pál.